

bilimname XXXV, 2018/1, 283-304
Geliş Tarihi: 29.01.2018, Kabul Tarihi: 02.04.2018, Yayın Tarihi: 30.04.2018
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.385902>

İSA VE MUSA YASASI (Νόμος Μωϋσή) MESELESİ

© Zafer DUYGU^a

Öz

Musa Yasası (Νόμος Μωϋσή), Yahudi inancına göre Yahudiler için bağlayıcı nitelik taşıyan kurallar bütünüdür. Yasa'nın hükümleri, İsrail'in Tanrı'sı ile Yahudiler arasında yapılan anlaşmanın tezahürü olarak Yahudi kutsal metinlerinde yer almaktadır. Hıristiyanlık çerçevesinde Musa Yasası meselesi ise, İsa'nın ölümünden bir süre sonra, onun cemaatinde başlıca anlaşmazlık konusu ve bölünme sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mesele, sonradan İsrail'in Tanrı'sına ve İsa'ya iman eden öteki uluslardan (*gentiles*) insanların Musa Yasası'nın kurallarına da riayet edip etmeyecekleri bağlamındaki tartışmalar şeklinde tanımlanabilir. Bunun sonucunda İsa cemaatinde iki ayrı ekol ortaya çıkmıştır ve Yasa karşıtı ekol geleneksel Hıristiyanlığın temelini oluşturmaktadır. Bu yüzden bizzat İsa'nın, havarilerin ve ilk Kudüs cemaatinin bu konudaki düşünceleri büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, İsa'nın Yasa konusundaki düşüncelerini nakleden İncil rivayetleri, geleneksel Hıristiyanlığın ve kilisenin Yasa'ya dair tarih boyunca savunduğu iddiaları tartışmalı hale getirmektedir. Çünkü İsa'nın Yasa konusunda iki yönlü bir tutum içinde bulunduğu anlaşılmaktadır: Birincisi, İsa Yasa'yı kesin dille onaylamaktadır; zira Yasa'yı Tanrı buyruğu olarak görmektedir. İkincisi, Yasa konusunda gelenekçi din bilginleriyle anlaşmazlık halindedir; zira Yasa'nın Yahudi kanaat önderlerince bilinçli şekilde yanlış yorumlandığını düşünmekte ve Yasa'yı bizzat Musa dönemindeki gibi orijinal bağlamında yorumlama iddiası taşımaktadır. Bununla beraber, hem Yeni Ahit'te yer alan bazı metinler hem de erken dönem Hıristiyanlık literatürü havarilerin ve ilk Kudüs cemaatinin de İsa sonrası dönemde Yasa'ya riayet halinde olduklarını kanıtlamaktadır. Bu olgulardan yola çıkılarak Yasa kavramının tarihsel çerçevesinin belirlenmesi, İsa'nın ve ilk Kudüs cemaatinin Yasa karşısındaki tutumunun değerlendirilmesi ve İsa'nın öğretisinin bu bağlamda yorumlanması önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Dinler tarihi, İsa, Musa yasası, Tora, Havariler, İnciller, Erken Hıristiyanlık tarihi

---

^a Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, zaferduygu.zd@gmail.com

Giriş

“Uluslar” ya da “Yahudi olmayanlar” (Lat. *gentiles*) tabiri, Yahudilerin kutsal kitabı olan Tanah'ta her zaman değilse bile genellikle Yahudi perspektifinden politik bağlamda İsrail dışında kalan insan topluluklarını tanımlamaktadır.¹ Bu topluluklar çoğunlukla pagan (çok tanrılı) karakterli dinlere mensup oldukları için *gentiles* sözcüğü de Yahudiler açısından zamanla “pagan” kelimesiyle eş anlamlı hale bürünmüştür. Bunun sonucunda Antikçağ'da tıpkı Yunanlıların kendilerinden olmayan herkesi “barbar” şeklinde tanımlamaları gibi, Yahudiler de kendilerinden olmayan bütün dünyayı *gentiles* tabir etmişlerdir. Hıristiyanlığın Yeni Ahit kitabını oluşturan metinler ise İsa'nın yaşadığı miladi I. yüzyılın birinci yarısında Yahudiler açısından “öteki uluslar” diye bir meselenin mevcudiyetine dikkat çekmişlerdir.

“(Öteki) Uluslar” tanımlamasının Antikçağ'daki fiili durumu büyük oranda doğru şekilde ifade ettiği gerçektir. Zira Yahudilerin Yahudi olmayan bütün dünyayı “öteki” gibi gördükleri ve dışladıkları anlaşılmaktadır. Onların böyle bir algı ve tutuma sahip bulunmaları büyük oranda kutsal yazılarından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu yazılar, “öteki uluslar”ın inançlarını ve dinsel uygulamalarını büyük oranda pagan dinleriyle bağlantılı görmektedir. Bu durumun sonucu olarak, antik dünyada Yahudiler ile Yahudi olmayanlar arasında kalın bir duvar yükselmiş ve bu duvar Yahudiler açısından belirleyici bir rol üstlenmiştir. Yeni Ahit uzmanı İngiliz araştırmacı R. Bauckham, Yeni Ahit döneminde öteki ulusların Yahudiler veya onların birçoğu tarafından “kirlili” ve “murdar” görüldükleri gerçeğini dile getirmektedir.² Yahudilik konusundaki çalışmalarıyla tanınan Amerikalı araştırmacı J. Neusner'e göre en azından M.S. 70 yılı öncesinde Yahudiler açısından “öteki uluslar” kirliliğin ve murdarlığın cisimleşmiş halini temsil etmektedir. Neusner, Kumran yazılarından, Yeni Ahit'te anlatılan Ferisilerden ve Rabbinik gelenekten hareketle böyle bir sonuca

¹ Bu makalede, “kanonik” İncil metinleri için David Robert Palmer'ın 2000 yılı sonrasındaki çeşitli tarihlerde yayınladığı ve çevrimiçi olarak ulaşılabilen Yunanca-İngilizce metinleri ve Kitab-ı Mukaddes şirketinin Kutsal Kitap ismini taşıyan 2008 tarihli Türkçe çevirisi karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. Katkıları nedeniyle değerli meslektaşlarım Kutlu Akalın ve Mehmet Alıcı'ya teşekkür ederim.

² Detaylar için bkz. Richard Bauckham, “James, Peter and the Gentiles”, *The Missions of James, Peter and Paul: Tensions in Early Christianity*, eds. B. Chilton-C. Evans, Leiden-Boston: Brill, 2005, ss. 91-142 (atf için bkz. s. 91).

ulaşmaktadır.³

Neusner'in haklı bir kanaati paylaştığı açıktır. Zira Yeni Ahit Kitabı, İsa'nın yaşadığı dönemde ve bunun hemen sonrasında Yahudilerin "öteki uluslar" hakkında onları ötekileştiren bir anlayış benimsediklerini –belirli sebeplerle bazen abartılı şekilde de olsa- ortaya koymaktadır. Buradan hareketle bu makalede, Yahudiler açısından Antikçağ özelinde onları Yahudi olmayan uluslardan ayıran temel bir faktör olarak Yasa (veya Şeriat) meselesi ele alınmaktadır. Bu meseleyi ana hatlarıyla tanımlamak ve bunun da ötesinde miladi I. yüzyılda Yahudi karakterli bir mezhep hüviyetinde ortaya çıkan İsa hareketinin bu meseleye ilişkin görüşleri ortaya koymak hedeflenmektedir. Dolayısıyla önce Yahudi Kutsal Yasası'nın arka plânı özetlenecek, ardından da İsa'nın ve havarilerin Yasa konusundaki düşünceleri ve tutumları anlaşılır kılınmaya çalışılacaktır.

A. Musa Yasası Meselesinin Tanımlanması

Hıristiyan inancına göre "kutsal kitap" olan Kitab-ı Mukaddes (τὰ βιβλία τὰ ἅγια, "kutsal kitaplar"), Eski Ahit ve Yeni Ahit diye tanımlanan iki kısımdan oluşmaktadır. "Yeni Ahit" isimlendirmesi, kilise geleneğinde "Kurtarıcı" bir figür olan İsa Mesih aracılığıyla insanlıkla yeni bir anlaşma yapıldığı görüşünü yansıtmaktadır. Yahudi inancı ise İsa'ya ilişkin bu görüşü kabul etmediği için, Yahudiler açısından "Eski Ahit" gibi bir isimlendirme işin tabiatına aykırıdır. Nitekim Hıristiyanların Yahudiler açısından kanonik olmayan kimi metinleri de ilave ederek "Eski Ahit" diye tanımladıkları ve (bazı açılardan Yahudilerden farklı şekilde de olsa) iman ettikleri bu kitap, aslında Yahudilerin Tanah'ıdır. Tanah, İbranice "Tora" (Yasa veya Şeriat), "Neviim" (Nebiler) ve "Ketuvim" (Yazılar) kelimelerinin baş harfleri kullanılarak yapılmış bir kısaltmadır. Sözü geçen Tora, Neviim ve Ketuvim, aynı zamanda Tanah'ı oluşturan ana bölümlerdir. Bu bölümlerin içinde toplam yirmi dört kısım mevcuttur. Başka bir deyişle, Tanah, üç ana bölümde bulunan yirmi dört kısımdan müteşekkil bir kitaptır.⁴

Şüphesiz Tanah'ın en önemli bölümü Tora'dır. Lügat anlamı "eğitim", "öğretim" ve "doktrin" olan Tora⁵ (Πεντάτευχος, "beş rulo"), Tevrat diye de isimlendirilmektedir ve şu beş kısımdan oluşmaktadır: (i) Yaratılış (Tekvin), (ii) Mısır'dan Çıkış, (iii) Levililer, (iv) Çölde Sayım (Sayılar) ve (v) Yasa'nın

³ Jacob Neusner, "What, Exactly, is Israel's Gentile Problem? Rabbinic Perspectives on Galatians 2", *The Missions of James, Peter and Paul: Tensions in Early Christianity*, eds. B. Chilton-C. Evans, Leiden-Boston: Brill, 2005, s. 275.

⁴ Zafer Duygu-Kutlu Akalın (ed.), *Kristolojiye Giriş: Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar*, İstanbul, Divan Yayınları, 2017, ss. 48-49.

⁵ Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2002, ss. 57-58.

Tekrarı (Tesniye). Zikredilen bu kısımların önemi, onların bizzat Musa tarafından yazıldığına dair (Yahudilerde mevcut) inançtan kaynaklanmaktadır. “Musa Yasası” tabiri de genel olarak bu beş kitabı ifade eden bir kavramdır.⁶ Zira Yahudi geleneği, Tanrı katından peygamberi Musa vasıtasıyla kendilerine geldiği düşünülen ve Tora’da korunduğu söylenen Yasa’yı binlerce yıldır hassasiyetle önplânda tutmaktadır.

“Yasa” terimi Kitab-ı Mukaddes’in Yunanca çevirisi olan Septuaginta’da⁷ Νόμος (*Nómos*) kelimesiyle karşılanmaktadır. Bu kapsamdaki inanişâ göre, Tanrı tarafından peygamberi Musa’ya Sina Dağı’nda 613 tane Yasa (Νόμος) (*mitzvot*) verilmiştir⁸ ve bunlar Yahudiliğin temel köşe taşlarını teşkil etmektedir.⁹ Bu Yasa’ların en meşhur olanları diğer dinlerin taraftarları tarafından bile “On Emir” şeklinde bilinmekte ve saygı görmektedir. “On Emir”, birçok kimse tarafından Tanrı’nın bütün insanlar için ebedi ve değişmez iradesinin ifadesi olarak değer görmektedir.¹⁰

Yasa, en basit şekilde Yahudiler için “yerine getirilecek sorumluluklar ve kaçınılması gereken yasaklar” anlamına gelmektedir. Yasa, bu yüzden uyulması istenen ilkeleri ve uygulanması talep edilen ritüeller ile törenleri içermektedir. İnanışâ göre, İsrail’in Tanrı’sı ile Yahudiler arasında yapılmış anlaşmanın tezahürü Yasa’da ortaya çıkmaktadır. Başka bir yerde de geçtiği üzere, ahit cemaati olan İsrail’in buna layık olabilmesi için Tora’ya, yani kanuna riayet etmesi gerekmektedir.¹¹ Nitekim Tanrıları olan Rab, Musa üzerinden İsrail halkına, “... Seninle ve İsrail halkıyla bu sözlere dayanarak anlaşma yaptım” demektedir.¹² Bu bağlamda, Musa Yasası tarih boyunca Yahudi inancında merkezi bir konumda olmuştur ve Yahudi âlimlerin yorum ve açıklamalarında önemli bir yer tutmuştur. Örneğin Yahudi tarihinin en meşhur isimlerinden Moses Maimonides (Musa b. Meymun, ö. 1204), Yasa kapsamında değerlendirilen yönergelerden 248 tanesini “olumlu”, 365

⁶ Örneğin krş. Yeşu, 8: 31-32.

⁷ Septuaginta: Lat. (sayı) yetmiş, İng. Septuagint, kısaltma olarak LXX. Tanah’ın İbranice’den Eski Yunanca’nın “koine” (=ortak) lehçesine yapılmış çevirisidir. Detaylar için bkz. Duygu-Akalın (ed.), *Kristolojiye Giriş*, ss. 47-48.

⁸ Mısır’dan Çıkış, 34.

⁹ Detaylar için bkz. Ronald L. Eisenberg, *The 613 Mitzvot: A Contemporary Guide to the Commandments of Judaism*, Rockville MD: Schreiber, 2005.

¹⁰ David A. Dorsey, “The Law of Moses and the Christian: A Compromise”, *Journal of the Evangelical Theological Society* 34, 1991, s. 321.

¹¹ Francine Kaufmann-Josy Eisenberg, “Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik”, *Türkçe terc. Mehmet Aydın*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 29: 1, 1987, s. 272.

¹² Mısır’dan Çıkış, 34: 27

tanmesini ise “olumsuz” diye nitelendirerek saymaktadır.¹³

Yasa’da geçen en önemli Yahudi ritüeli şüphesiz Şabat’tır.¹⁴ Şabat veya Sebt, Yahudi geleneğinde haftanın yedinci ve dinlenme günüdür. Şabat, Tora’daki “Yaratılışın Altı Günü” anlatısından gelmektedir ve Cuma gün batımında başlayarak Cumartesi gece sona ermektedir. Yasa’da geçen ikinci bir önemli yönerge, Yahudilerden haram ve helal kavramlarına dikkat etmelerini isteyen beslenme konulu anlatılardır.¹⁵ İsrail’in Tanrı’sı, bu bağlamda Yahudilere haram veya helal kılınan yiyecekleri ayrıntılarıyla saymaktadır. Yıkanmaya, gusül abdestine, kadınların muayyen günlerine ve doğum yapan kadınlara ilişkin son derece ayrıntılı temizlenme yönergeleri Yasa’nın bir diğer mühim konusudur.¹⁶ Yasa’da, bütün Yahudilerden gelirleri üzerinden ondalık vergi ayırmaları ve bunu da Rabbin seçeceği yerde ve huzurunda yemeleri istenmektedir.¹⁷ Özellikle diasporadaki Yahudilerin kimliğini belirleme ve muhafaza noktasında belirleyici olan bir diğer uygulama ise Tapınak Vergisi’dir. Bu vergi, Tanrı tarafından Yahudilerden canlarının bedeli olarak istenmektedir.¹⁸ Ayrıca, yine Yasa kapsamında evde ve sinagogda yapılacak ibadetler ile yedinci ayın onuncu günü tutulması istenen oruç kabilinden uygulamalar da dikkat çekmektedir.¹⁹ Bu noktada, Yahudi kutsal yazılarında bütün bu ritüel ve uygulamalara ilişkin yönergelerin son derece ayrıntılı şekilde düzenlendiği, daha doğrusu bu ritüellerin bazen Tanrı tarafından planlanmış belirli bir düzen dâhilinde yürütülmesi gerektiği hatırlanmalıdır. Bu yüzden de Antikçağ’da Yasa’nın ağır bir külfet olduğu yönünde birtakım yorumlarla karşılaşmaktadır. Pavlusçu gelenek bu bakımdan klasik bir örnek olarak gösterilebilir.²⁰

Yasa’ya dâhil edilen yönergelerden önemli bir bölümü ise çok tanrılı dinlerin mensupları (paganlar) hakkındadır. Bu bağlamda Yasa’nın veya Yahudi bilginler tarafından Yasa konusunda yapılan bazı yorumların paganları doğrudan “ötekileştiren” anlamlar taşıdığı görülmektedir. Örneğin

¹³ Eisenberg, *The 613 Mitzvot*, ss. vii-xvii. Bu konuda ayrıca bkz. Hatice Doğan, *İbn Meymun’un Hayatı, Eserleri ve Delaletü'l-Hairin Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2009, ss. 186-229.

¹⁴ Mısır’dan Çıkış, 20: 8-11; 34: 21; Yasa’nın Tekrarı, 5: 12-15.

¹⁵ Levililer, 2; Yasa’nın Tekrarı, 14.

¹⁶ Levililer, 12; 15.

¹⁷ Yasa’nın Tekrarı, 14: 22-27.

¹⁸ Mısır’dan Çıkış, 30: 13-16.

¹⁹ Yasa’nın tüm bu uygulamalarına ilişkin detaylar için bkz. E. P. Sanders, *Jewish Law from the Jesus to the Mishnah*, Philadelphia: Trinity Press-Londra: SCM Press, 1990, ss. 2-84.

²⁰ Pavlus ve görüşleri için bkz. Şinasi Gündüz, *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004; Fuat Aydın, *Pavlus Hıristiyanlığına Giriş*, Ankara: Eskiyei Yayınları, 2017.

Tora'nın "Yasa'nın Tekrarı" isimli bölümü, Tanrı'nın paganlara olan öfkelerini ve onlardan intikam alacağını satırlarına taşımaktadır.²¹ Bunun gibi, monoteist Yahudileri çok tanrılı paganların anlayış ve uygulamalarından korumak veya uzak tutmak amacı güden birtakım hükümler dikkat çekmektedir. Sözgelimi haram-helal kavramlarını gözetmesi gereken Yahudilerin²², bu kavramları Yahudiler gibi değerlendirmeyen paganlarla birlikte yiyip içmelerine sıcak bakılmamıştır. Veya örneğin Yahudilerin paganlarla evlilik münasebeti kurmaları kesin bir dille yasaklanmıştır.²³ Dolayısıyla bu aşamada Yasa'nın Yahudileri Yahudi olmayanlardan ayıran belirgin bir çizgi olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

İsrail ulusunun antik dönemde Tanrıları olan Rab'bi tanımayan, O'nun emir ve yasaklarından haberdar olmayan, putlara ve mitoloji kahramanlarına tapan, bunun da ötesinde inanış ve yaşam biçimi açısından bambaşka bir havayı soluyan pagan dünyayı ötekileştirmesi, böyle bir arkaplânın sonucu olmalıdır. Bu çerçevede Yahudilerin veya onlardan bazılarının Musa Yasası'nı Yahudi olsun veya olmasın Tanrı'ya iman eden bütün insanlar için uyulması gereken kurallar bütünü olarak gördükleri de anlaşılmaktadır. Onlar, İsrail'in Tanrı'sına iman eden bütün paganların aynı zamanda Yasa'ya da tabi olmaları gerektiğine inanmışlardır. Aksi yönde bir iddia birçok Yahudi tarafından tuhaf karşılanmıştır. Zira Yasa'nın arkasında bizzat Yahudi kutsal yazıları, daha doğrusu Tora (Tevrat) bulunmaktadır. Hatta birçok Yahudi için Tora açıkça ve doğrudan Yasa anlamına gelmektedir.

Bununla beraber Yahudilerin bu beklentisi İsrail'in Tanrı'sına iman eden antik dünya paganları tarafından bir yönüyle o kadar büyük bir sorun olarak görülmemiştir. Bunun makul bir açıklaması şu şekilde yapılabilir: Yahudi Yasası, sözgelimi cinayeti yasaklamakta, komşuların sevilmesini istemekte, Tanrı'nın her şeyin üzerinde tutulmasını emretmektedir.²⁴ Ancak Yasa'nın bu bağlamı Yahudi olanlarla olmayanları ayıran kesin bir çizgi değildir. Çünkü öldürmemek veya komşuları sevmek gibi dinsel-ahlaksal konularda paganların birçoğu Yahudilerle hemfikir olmuşlardır. Buna mukabil Yahudileri paganlardan ayıran asıl belirleyici çizgi, onların Şabat'a uymaları veya çocuklarını sünnet etmeleri gibi ritüele dayanan uygulamaları veya beslenme ile ilgili olarak (helal-haram) kimi kısıtlamalara gitmeleridir. Başka bir deyişle, ritüele dayanan kimi uygulamaların İsrail Tanrı'sına iman

²¹ 32: 21.

²² Bu konuda bkz. Levililer, 11 ve ayrıca Yasa'nın Tekrarı, 14: 3-20.

²³ Yasa'nın Tekrarı, 3-4.

²⁴ Yasa'nın Tekrarı, 5: 17; 5: 20; 5: 7.

eden (Yahudi olmayan) öteki uluslar nezdinde pek kabul görmediği ve hatta belki biraz da anlaşılmaz bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁵

Daha önce de bahsi geçtiği üzere, İsa hareketi M.S. I. yüzyılda her yönüyle Yahudi bir karakter altında ortaya çıkmıştır. İsrail Tanrı'sını vaaz eden İsa, bütün yaşamı boyunca Yahudi sinagoglarında Musa Yasası hakkında vaazlar veren bir Yasa öğretmeni (rabbi) gibi görünmektedir. Peki, ama İsa'ya ve vaazlarına iman etmek suretiyle monoteist Yahudi inanç dairesine giren paganların Yasa ile ilişkileri ne olmalıdır? İsa hareketine katılarak İsrail Tanrı'sına iman eden bir pagan, Yasa'nın gereklerini yerine getirip yasaklarından sakınmalı mıdır, yoksa Yasa hükümleri onu bağlamamakta mıdır? İsa ve havarileri bu konuda ne düşünmüşler, nasıl bir tutum içinde olmuşlardır?

B. İsa, İsa Cemaati ve Musa Yasası

Hıristiyanlık ve kilise geleneği açısından bu soruların yanıtı gayet açıktır: Kilise tarafından "Kurtarıcı" (Σωτήρ) Mesih (Χριστός) kabul edilen ve "Tanrı Oğlu" (ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ) diye nitelendirilen "Rab" (κύριος) İsa'nın yeryüzünü ziyareti ve çarmıha gerilerek öldürülmesiyle beraber Kutsal Yasa ortadan kalkmıştır. Çünkü Hıristiyanlık dünyasında Mesih'in bütün insanlık ailesini Âdem'den beri yüklediği asli günahı kurtarmak amacıyla kendisini günah sunusu olarak feda ettiğine ve insanlığın bu sayede aklandığına ilişkin bir iddia, İsa'dan bir zaman sonra hâkim kanaat halini almıştır. Bu kapsamda Mesih'le beraber insanlığın asli günahı ortadan kalktığı gerekçesiyle, bu günahın bir cezası gibi yorumlanan Yasa'nın da artık hükmünü yitirdiği öne sürülmüştür. Tanrı, kilise geleneğine göre Mesih vasıtasıyla insanlık ailesiyle Yeni bir Anlaşma yapmıştır. Dolayısıyla, İsa hareketine katılarak İsrail Tanrı'sına iman eden paganlar şöyle dursun, Mesih sonrası dönemde Yahudiler açısından bile Yasa'nın artık hiçbir hükmü kalmamıştır.²⁶

Buna karşın Mesih'i Musa Yasası'nın sonu gibi gösteren kilise geleneği tarihsel açıdan sorunlu ve tartışmalıdır. Çünkü erken yüzyıllardan getirilecek çok sayıda kanıt, kiliseye has bu iddianın o zamanlar İsa cemaatleri tarafından genel bir kanaat olarak kabul edilmediğini göstermektedir. Bu gerçek erken yüzyıllar açısından şu şekillerde örneklendirilebilir:

²⁵Bart D. Ehrman, *The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings*, (2. Basım), New York: Oxford University Press, 2000, ss. 93-94.

²⁶Hıristiyanlığın ve kilise geleneğinin bütün bu iddiaları İsa'dan bir müddet sonra Pavlus'un yorumlarıyla beraber başlamıştır. Bu konuda Pavlus'un Yeni Ahit'te bulunan mektuplarına bakılabilir.

- a. İsa'nın hemen sonrasındaki tarihlerden itibaren İsa'ya iman etmenin aynı zamanda Musa Yasası'na da itaat edilmesi anlamına geldiğini düşünen "öteki uluslardan" (*gentiles*) toplulukların mevcudiyeti kayıtlarla sabittir. Hatta bu konuda bizzat Yeni Ahit metinlerinden hareketle bile çok sayıda kanıt gösterilebilir.²⁷ Buradan hareketle, Mesih'in gelişiyile beraber Yasa'nın ortadan kalktığı yönündeki görüşün I. yüzyılın ikinci yarısı açısından tartışmalı bir konu olduğu açıktır.
- b. II. ve III. yüzyıllarda İsa'ya iman etmekle beraber Musa Yasası'nın hükümlerine riayeti titizlikle sürdüren bazı cemaatlerin varlığı kesindir. Ebionitler,²⁸ Nasranîler²⁹ veya Elkesaitler³⁰, bu bağlamda söz konusu edilebilecek inanç akımlarından bazılarıdır. Bununla beraber o zamanlar Musa Yasası'nın sadece Yahudi-Hıristiyan gruplar tarafından değil, fakat öteki uluslardan (*gentiles*) kimi topluluklar tarafından da kabul edildiği bilinmektedir. Örneğin *Didakhe* (Διδαχή) veya *On İki Havari Doktrini* isimleriyle bilinen bir Hıristiyan metni, İsa'nın bazı takipçilerinin kendilerini bugünkü anlamıyla "Hıristiyan" olarak görmediklerini, fakat kendilerini Yahudilerden biraz daha ayrı bir bağlamda "Tanrı'nın insanları" saydıklarını göstermektedir. Nitekim söz konusu bu metin Suriye bölgesinde kaleme alınmış, Tanrı Yasası'nın kısa bir özetiyle başlamış ve Yasa ile son derece yakın bir duruş sergilemiştir.³¹
- c. Hıristiyanlık dünyasında Yasa tartışmaları miladi takvimin erken yüzyıllarında diğer bazı ritüellerle beraber daha ziyade Şabat kavramı üzerinden de sürdürülmüştür. Buna karşın tartışmalı bir konu olan Şabat'ın bile o zamanlar Hıristiyanlık bünyesinde önemli bir fonksiyon üstlendiği belirtilmektedir. Örneğin kilise yazarı Epiphanius (ö. 403) ya da kilise tarihçisi Sokrates (ö. 439), kendi dönemlerinde bazı Hıristiyan cemaatlerin³² Şabat ritüelini önemli gördüklerini söylemişlerdir.³³ Dolayısıyla Mesih'in gelişiyile beraber Yasa'nın ortadan kalktığı yönündeki kilise iddiası III. yüzyıl ve sonrası dönem

²⁷ Örneğin bkz. Galatyalılar, 3: 1-14.

²⁸ Eusebius, Hist. Eccl., 3: 27. 5; Epiphanius, Panarion, 30: 2. 2.

²⁹ Epiphanius, Panarion, 29: 7. 5.

³⁰ Hippolytus, Refutation, 9: 16. 3; Epiphanius, Panarion, 29: 3. 5.

³¹ Elaine Pagels, *Beyond Belief: The Secret Gospel of Thomas*, New York-Toronto: Random House, 2003, ss. 8-9.

³² Sokrates, Hist. Eccl., 5: 22; Krş. Sozomenus, Hist. Eccl., 7: 19. 8.

³³ Risto Uro, *Thomas: Seeking the Historical Context of the Gospel of Thomas*, Londra-New York: T-T Clark, 2003, ss. 132-133.

açısından bile tartışmalıdır.

Bütün bu tartışmaların ötesinde, Hıristiyanlık dini (ve kilise kurumu) kendisini tarihsel bir şahsiyet olarak İsa ile bağlantılı gördüğüne göre, İsa'nın ve havarilerin Yasa konusundaki düşünceleri belirleyici nitelikte önem taşımaktadır. İsa'nın Musa Yasası'yla ilişkisi nasıldır? O, Yasa'yı kaldırmış mıdır, yoksa kendisi de bu Yasa'ya riayet halinde mi olmuştur? İsa, Yasa hakkında konuşmuş mudur? Eğer öyleyse, bu konuda neler söylemiştir?

1. İsa'nın Musa Yasası'nı Onaylaması

Yukarıda belirli bir oranda sözü geçtiği üzere Musa Yasası Hıristiyanlık tarihi boyunca tartışılan bir konu olmuştur. Bu mesele, İsa'nın ölümü sonrasında onun cemaati bünyesinde başlıca anlaşmazlığı teşkil etmiştir. Nitekim hem Hıristiyan kutsal metinlerinden hem de sonraki dönemlerin kilise yazarlarından İsa sonrası dönemde aslında pagan bir geçmişe sahip olmakla birlikte sonradan İsrail Tanrı'sına ve İsa'ya iman edenlerin Yasa denetimi altına da girip girmeyecekleri meselesinin İsa cemaatinin bölünmesine kadar varan ihtilaflara yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu nokta hakikaten çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü İsa döneminde Yahudi hareketi olarak ortaya çıkan ve hemen sonrasındaki dönemde bu karakteriyle varlığını sürdüren bir inanç akımı, cemaat içinden bazılarının önce Yasa'ya ve sonrasında da Yahudi olan her şeye başkaldırısı üzerinden "Hıristiyanlık" adı altında bağımsız bir din hüviyetine kavuşmuştur. Bununla beraber hem bizzat İsa'nın hem de sonrasında onun kardeşi Yakup tarafından yönetilen havari cemaatinin Yasa konusunda ne gibi düşünceler taşıdıkları son derece açık bazı kanıtlardan hareketle ortaya konulabilmektedir. Asıl ilginç olan, söz konusu bu kanıtların da bizzat Yeni Ahit metinlerinde karşımıza çıkmasıdır.

Matta İncili'nde geçen Dağ Vaazı, birçok araştırmacı tarafından İsa'nın bugüne kadar intikal etmiş en otantik cümleleri arasında sayılmaktadır. Söz konusu İncil'in meçhul yazarı, bu Vaaz'a dair rivayetleri bir ihtimalle bugün kayıp Q İncili'nden almıştır. O, bu anlatımı sırasında İsa'yı yeni Musa olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle, Matta İncili yazarının Dağ Vaazı anlatımına göre İsa ile Musa arasında çok açık bir bağlantı bulunmaktadır. Çünkü Musa Yasası'nın İsrail'in çocukları olan Yahudilere ilahi rehber fonksiyonu üstlenmesi gibi, İsa'nın öğretileri de onun cemaatine Göklerin Egemenliği'ne girme hakkı tanıyacaktır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken önemli bir ayrıntı mevcuttur: İsa'nın takipçileri Göklerin Egemenliği'ne girebilmek için İsa ile Musa arasında seçim yapmak zorunda değillerdir. Hatta Matta İncili'ndeki Dağ Vaazı anlatımına göre, İsa aslında

Musa Yasası'nın daha iyi veya daha doğru anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu yüzden de Hıristiyanların çağlar boyunca iddia ettiklerinin tam aksine, Matta'nın meçhul yazarına göre İsa hiçbir zaman Musa Yasası'nın terk etmek ya da ortadan kaldırmak gibi bir düşünce taşımamıştır.³⁴ Nitekim İsa'nın yine aynı İncil metninde geçen aşağıdaki meşhur sözleri, onun Yasa'ya dair görüşlerini herhangi bir yanlış anlaşılmaya meydan bırakmayacak açıklıkla dile getirmektedir:

Yasa'yı veya peygamberleri geçersiz kılmaya geldiğimi düşünmeyin (Μή νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας). Ortadan kaldırmaya değil, tamamlamaya geldim (οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι). Size doğruyu söylemekteyim (ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν): Yer ve gök ortadan kalkana kadar, Yasa'nın en küçük bir harfi veya kalemin koyduğu en küçük bir noktası bile yok olup gitmeyecek (ἕως ἄν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου), ta ki her şey meydana gelinceye kadar (ἕως ἄν πάντα γένηται). Bu yüzden, her kim bu yönergelerden birisini bile ihlal ederse (ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν) ve diğer insanlara da böyle öğretirse (καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους) Göklerin Egemenliği'nde en küçük sayılacak (ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν). Fakat her kim (bu yönergeleri) yerine getirir ve başkalarına da öyle öğretirse, Göklerin Egemenliği'nde büyük olarak adlandırılacak (ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν).³⁵

İsa'nın Musa Yasası'na karşı olmadığı, bu Yasa'yı geçersiz kılmak veya ortadan kaldırmak gibi bir amaç taşımadığı, bizzat kendi ağzından çıkan ve "kanonik" Matta İncili tarafından nakledilen yukarıdaki cümlelerden açıkça görülmektedir. İsa, yukarıdaki pasajda, Musa vasıtasıyla gelen Tanrı Yasası'nı veya Tanah'ta isimleri zikredilen eski peygamberlerin sözlerini hükümsüz kılmak gibi bir niyet gütmeyeceğini dile getirmektedir. İsa'nın bu yöndeki cümleleri çok açıktır. Yanlış anlaşılmaya veya başka türlü yorumlanmaya olanak tanıyacak en küçük bir muğlak ifade bile yoktur. İsa'ya göre, Yasa, kendisinden sonraki süreçte de, hatta yer ve gök ortadan kalkana (kıyamete) kadar, bütünüyle, hiçbir biçimde en küçük bir noktası bile eksiltilmeden, mevcudiyetini korumalıdır. İsa'ya göre, (şu veya bu gerekçeyle) Yasa'ya karşı olanlar, Yasa'nın bazı bölümlerini kabul edip diğer bazı bölümlerini ve hatta en küçük bir noktasını bile kabul etmeyenler, bunu geçersiz kılmak

³⁴ Ehrman, The New Testament, ss. 93-94.

³⁵ Matta, 5: 17-20, 7: 12, 19: 17-20.

isteyenler, Göklerin Egemenliği geldiğinde felakete uğrayacak kimselerdir.

Musa Yasası'nın İsa'nın kendisine biçtiği misyon açısından temel bir bağlam teşkil ettiği yukarıdaki satırlardan anlaşılmaktadır. İsa'nın üzerinde konuştuğu bu Yasa, dinsel açıdan bütün her şeyin üstündedir. Çünkü İsa, kendi cemaatine, Yasa'yı izlemenin Yahudi liderleri, Ferisileri ve din bilginlerini izlemeye yeğ tutulması gerektiğini öğütlemektedir³⁶. Dikkat edilecek olursa, İsa Yasa'yı en derin bağlamlarıyla yorumlamaktadır.³⁷ Onun Tora/Tevrat ve Yasa konusundaki derin bilgisi çağdaş Yahudiler tarafından da takdir edilmektedir.³⁸ Çevresi ve etrafındaki insanlar İsa'ya bu sebeple "öğretmen" (διδάσκαλος) veya "Tora Üstadı" (ῥαββί) anlamlarına gelen sözcüklerle hitap etmektedir.³⁹ Zira İsa, birçok örnekte Musa Yasası'nı din bilgini olan Yahudileri bile şaşırtacak yetkinlikle açıklayıp yorumlamaktadır. Nitekim "kanonik" İncillerin baskın rivayetlerine göre, İsa Tora'nın hükümlerine kesin olarak iman etmekte, bu kitapta isimleri zikredilen eski peygamberlerin yolunu izlemektedir.⁴⁰ Musa Yasası İsa tarafından kesin bir dille onaylanmaktadır. Çünkü İsa'nın yaşamı sırasındaki başlıca faaliyeti Yasa hakkında konuşmak ve Yasa'nın derin anlamlarını etrafındaki insanlara açıklamaktır.⁴¹ Bu çerçevede İsa da zaten tarihsel açıdan bakıldığında büyük bir Kutsal Yasa uzmanı olarak karşımıza çıkmaktadır. İsa'nın Yasa tabirinden daha genel manada ne anladığı sorusunun cevabı da yine Matta İncili'nin yazarı tarafından verilmektedir. İsa, bu bağlamda "insanların size nasıl davranmasını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın. Çünkü Kutsal Yasa'nın ve peygamberlerin söylediği budur" demektedir.⁴²

Yasa'yı sadece bir ritüeller kümesi olmaktan çıkaran bu anlayış, İsa sonrası dönemde onun Yakup tarafından yönetilen ve havarileri de içeren cemaati (Nasranîler) açısından belirleyici olmuştur. Nitekim İsa'nın ardından onun öğretilerini ayakta tutmaya çalışan Nasranî cemaat, Yasa'nın ruhunu göz ardı ederek onu bir ritüeller kümesine dönüştüren aşırı gelenekçi Yahudiler ile bütünüyle Yasa karşıtı bir hareket olarak ortaya çıkan Helenist (Pavlusçu) Hıristiyanlar arasında orta yol bir görüşün temsilcisi olmuştur. Onların Yasa konusundaki anlayış ve tavırları bu bakımdan önem taşımaktadır. II. yüzyılın ortalarına kadar İsa'nın akrabaları, havarileri ve

³⁶ Örneğin bkz. Matta, 5: 20

³⁷ Örneğin bkz. Matta, 5: 22-27

³⁸ Konuya ilişkin birçok delil arasından örneğin bkz. Yuhanna, 7: 15, 8: 17.

³⁹ Örneğin bkz. Markos, 9: 5; Yuhanna, 20-16;, 3: 2.

⁴⁰ Matta, 4: 10, 7: 12, 22: 34-40, 23: 1-3, 23: 23; Markos, 12: 28-33; Luka, 4: 4, 4: 8-12; Yuhanna, 7: 19, 7: 38.

⁴¹ Matta, 22: 29; Markos, 12: 24.

⁴² Matta, 7: 12.

havarilerin öğrencileri tarafından yönetilen Nasranîler, “öteki ulusların” İsa’ya iman etmesine hiçbir zaman karşı çıkmamışlar, ancak Musa Yasası’nı bütünüyle reddederek “Mesih’in Yasası’na tabi/bağlı” (ἐννομος Χριστοῦ) tabirinden hareketle başka bir Yasa’yı öne süren bugünkü anlamıyla Hıristiyanlık yorumuna karşı da tamamen muhalif bir duruş yansıtmışlardır. Bu çerçevede Nasranî cemaatin “öteki uluslara” karşı belirli koşullar çerçevesinde onları “ötekileştiren” bir tutum takınmadığı görülmektedir. Zira Nasranîler Tanrı inancını ve İsa’ya iman etmeyi ırk olarak Yahudi olanlara has bir imtiyaz gibi görmemişlerdir. Onlar, Yahudilerin üstünlüğünü “Bir” olan Tanrı’nın aslında bütün insanları muhatap alan kutsal sözlerini ve Yasası’nı kabul etmiş olmalarıyla açıklamışlardır. Sözelimi Nasranî geleneği yansıtan erken dönemlere ait bir metin bu gerçeği açıkça gözler önüne sermektedir: “Eğer bir yabancı Yasa’yı uyguluyorsa Yahudi, uygulamıyorsa Helen’dir.”⁴³ (ἐὰν ὁ ἀλλόφυλος τὸν νόμον πράξῃ, Ἰουδαῖός ἐστιν, μὴ πρᾶξας δὲ Ἕλλην).⁴⁴

Bu örneklerden anlaşılan İsa’nın ve havari cemaatinin (Nasranîler) Yahudi Kutsal Yasası’na bağlı kimseler olduklarıdır. Havari cemaatinin bu konudaki kesin tavrı Yeni Ahit metinlerine de yansımaktadır. İsa’nın ölümü sonrasında Yakup tarafından yönetilen Kudüs havari cemaatinin Yasa’ya bağlı bireylerden oluştuğu Elçilerin İşleri kitabında da nakledilmektedir. Zira burada, havari cemaatinin lideri Yakup ve havariler, Yasa karşıtı söylemlerle ortaya çıkan Pavlus’a şöyle demektedir: “Görüyorsun kardeş; Yahudiler arasında on binlerce imanlı var ve hepsi Musa Yasası’nın candan savunucusudurlar”.⁴⁵

Sonuç olarak hem İsa’nın hem de havari cemaatinin Yahudi Kutsal Yasası’na bağlı kimseler oldukları şüpheden uzaktır. Nasranîlerin bu noktadaki temel inanç ve düşünceleri, elbette tıpkı öğretmenleri olan İsa’dan öğrendikleri gibi Musa Yasası’nın İsa’dan sonra da geçerliliğini koruduğu kanaatidir. Yahudi tabirinin Nasranî cemaat tarafından alışılmışın dışında bir bağlamda ırksal bir durumun değil de inançsal bir hassasiyetin ifadesi olarak değerlendirilmesi ise bu bakımdan dikkat çekicidir. Dolayısıyla Nasranîlerin Yasa konusundaki tutumlarıyla öğretmenleri olan İsa’yı samimi şekilde izlemeye çalıştıkları yukarıdaki tanımdan anlaşılmaktadır.

2. İsa’nın Musa Yasası Konusundaki Reformist Yapısı

⁴³ Homilies, 11. 26.

⁴⁴ Detaylar için bkz. Adolph Harnack, History of Dogma, C. 1, Üçüncü Almanca basımdan İngilizce terc. Neil Buchanan, Boston, 1901, s. 289.

⁴⁵ Elçilerin İşleri, 21: 20-25.

Yeni Ahit'te yer alan İnciller İsa'nın Yasa kavramıyla ilişkisi noktasında ikinci bir bağlam bulunduğunu da ortaya koymaktadır. Bu bağlam, Yasa'yı kesin bir dille onaylayan İsa'nın bunun da ötesine geçerek onu aynı zamanda bizzat Musa gibi, yani orijinal şekliyle yorumlama iddiasında bulunduğunu yansıtmaktadır. Nitekim alanın dünya çapında önde gelen bir uzmanı olan R. Bultmann, bu konuda şöyle söylemektedir:

İsa, Eski Ahit'in otoritesine hiçbir zaman polemikçi bir usulle karşı çıkmamıştır. Bu durum onun cemaatinin sonraki tutumuna bakıldığında da anlaşılmalıdır. Onlar, Eski Ahit'in Yasası'na inançlı şekilde bağlı olmuşlardır ve Pavlus'la bu yüzden anlaşmazlık yaşamışlardır... Eski Ahit'in otoritesi din bilginleri için olduğu kadar İsa açısından da geçerliliğini sürdürmektedir. Fakat İsa, Eski Ahit'in anlaşılması ve yorumlanması noktasında Yahudilere muhalif bir duruş sergilemiştir. İsa, Yahudiliğin dindar bir şekilde sürdürülmesine, sadakaya, ibadete, oruca, karşı çıkmamıştır. Ancak gösteriş için yapılarak beyhude hale dönüşen faaliyetlere karşı protesto içinde olmuştur.⁴⁶

Bultmann burada İsa'nın Yasa'yla ilişkisini iki temel açıdan değerlendirmektedir. Önce İsa'nın Yasa'yı onayladığını ve cemaatinin de Yasa'ya riyeti koruduğunu ifade etmekte, sonrasında ise onun Yasa'nın yorumlanması noktasındaki muhalif tavrına dikkat çekmektedir. Gerçekten, İsa'nın bazı durumlarda Yahudiler arasındaki geleneksel anlayışla ters düşen, hatta bizzat gelenekçi Yahudileri eleştiren kimi yorumlar yaptığı görülmektedir. Örneğin, Yahudiler için çok önemli bir ritüel olan Şabat, İsa tarafından reddedilmemektedir. Ama İsa, muhtemelen kimi Yahudilerin Şabat'ı yanlış yorumladıklarını öne sürmektedir.⁴⁷ Bunun gibi, günahkâr sayılan bazı kimselerle aynı sofrayı paylaştığı söylenen İsa, İncillerdeki kimi rivayetlere göre bu davranışı yüzünden Yahudi kanaat önderleri tarafından eleştirilmektedir. Başka bir deyişle, İsa burada dönemin yerleşik geleneğine ters düşen bir davranış sergilerken resmedilmektedir.⁴⁸ İsa, başka bir örnekte zina ile suçlanan bir kadının taşlanarak öldürülmesi cezasına⁴⁹ karşı

⁴⁶ Rudolf Bultmann, *Theology of the New Testament*, Yeni Sunum: Robert Morgan, İngilizce terc. K. Grobel, Baylor University Press, 2007, s. 16.

⁴⁷ Matta, 12: 1-13; Markos, 2: 23-3: 3-5; Luka, 6: 1-11; Yuhanna, 5: 8-18, 7: 21-24, 9: 14-15.

⁴⁸ Matta, 9: 10-13; Markos, 2: 15-17; Luka, 5: 29-32.

⁴⁹ Yahudilikteki bu uygulamanın detayları için bkz. Eldar Hasanoğlu, "Yahudi Şeriatında Recm Cezası", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 12, 2008, ss. 183-200; Ayrıca bkz. Mustafa Yiğitoğlu-Ömer Faruk Habergitiren, "Yahudilik ve İslam'da Zina Suçu ve Cezası", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5: 2, 2016, ss. 271-297.

olduğunu ima etmektedir.⁵⁰ O, Yasa'ya ilişkin geleneksel yorumlara karşı gibi görünen bu gibi değerlendirmelerinin yanında, Yahudi kanaat önderlerine yönelik eleştiriler de yapmaktadır. Örneğin İsa'nın Kudüs'teki Kutsal Tapınak'ın (Süleyman Mabedi) ibadethane hüviyetinden çıkarıldığı ve dünyevî bir ticaret mekânına dönüştürüldüğü iddiası herhalde doğrudan Yahudi yönetici sınıfını itham etmektedir.⁵¹

Buradan hareketle İsa'nın hem Musa Yasası'na ilişkin hükümlerin yorumlanması noktasında, hem de o zamanlar mevcut bazı yerleşik gelenekler konusunda, kimi zaman Yahudi kanaat önderleri ile ayrı düşünceler taşıdığı anlaşılmaktadır. İsa, Yahudi bilginleri ve kanaat önderlerini bilinçli veya bilinçsiz şekilde yanlış yorumlar yaptıkları ve halkı yanılttıkları gerekçesiyle suçlamaktadır. Hakikaten "kanonik" İncillerde mevcut kimi rivayetlere bakılırsa, İsa, Musa Yasası'nın Yahudi din adamları sınıfının elinde onların çıkarlarına uyarlanacak şekilde adeta oyuncağa dönüştürüldüğü düşüncesini taşımaktadır. İsa'ya göre şekilci bir dinî anlayışın aslında çok daha büyük önem taşıyan muhteviyata tercih edilir olması temelde buradan kaynaklanmaktadır. Özetle, Musa Yasası'nı kesin bir dille onaylamış olan İsa, bu Yasa'yı Yahudi bilginlerin hatalı ve kastını aşan yorumlarından kurtararak Musa dönemindeki gibi veya bizzat Musa gibi orijinal bağlamında yorumlamayı hedef edinmiş olmalıdır.⁵² Matta İncili yazarının bizzat İsa'nın ağzından naklettiği aşağıdaki cümlelere bu arka plandan hareketle bakalım:

Sonra, İsa hem kalabalığa hem öğrencilerine şöyle söyleyerek bildirimde bulundu (Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων): "Din bilginleri ve Ferisiler (οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι), Musa'nın yetkisi üzerine oturmuşlar (Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν). Bu nedenle size söylediklerinin tümünü yapın ve yerine getirin, ama onların yaptıklarını yapmayın (πάντα οὖν ὅσα ἐὰν εἴπωσιν ὑμῖν ποιήσατε καὶ τηρεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε). Çünkü söylerler ve [fakat kendileri] yapmazlar (λέγουσιν γὰρ καὶ οὐ ποιοῦσιν)."⁵³

İsa, yukarıda, Yahudiler arasında dinsel konularda sivrilmiş olan din bilginleri ile Ferisileri, Musa'nın yetkisini kullanan kimseler olarak tanımlamaktadır. İsa'nın öğrencilerine ve kendisini dinleyen kalabalığa verdiği öğüt, Musa'nın yetkisini kullanmakta olan, dolayısıyla Musa'nın

⁵⁰ Yuhanna, 8: 1-11.

⁵¹ Matta, 21: 13; Markos, 11: 17; Luka, 19: 46; Yuhanna, 2: 16.

⁵² Matta, 5: 21-5: 42, 15: 1-9, 19: 7-11.

⁵³ Matta, 23: 1-3.

Yasası hakkında konuşan bu din bilginlerinin ve Ferisilerin söylediklerine uyulması gerektiğidir. İsa'nın söz konusu bu pasajda karşımıza çıkan birinci mesajı budur. Bu mesaj onun Musa'nın Yasası'nı onayladığını bir kez daha gözler önüne sermektedir. Ancak İsa buraya bir de uyarı düşmektedir. Çünkü o, bilginlerin ve Ferisilerin Musa'nın yetkisini kullanarak yaptıklarının örnek alınmamasını istemektedir. Dolayısıyla İsa'nın ikinci mesajı da din bilginlerinin ve Ferisilerin davranışları açısından Musa'nın yolunu izlemedikleri hususunun vurgulanması olmaktadır. Zira İsa'ya göre onlar, doğru olduğuna tanıklık ettikleri, yani söyledikleri şeyleri yapmayan kimselerdir. Bu yüzden de Matta İncili yazarının yukarıdaki satırlarında İsa'nın temel eleştirisi hiçbir açıdan Musa Yasası'na değil, fakat bu Yasa'nın gereklerini yapmayan Yahudi kanaat önderlerine yöneliktir.

İsa, yine aynı bağlamdaki bir eleştirisini şu sözlerle dile getirmektedir:

Eyvahlar olsun size, kâtipler ve Ferisiler, ikiyüzlüler! (Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί) Siz nanenin, dereotunun ve kimyonun ondalık vergisini verirsiniz (ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον). Ve [fakat] adalet, merhamet, sadakat/iman (gibi) Yasa'nın daha ağır (meselelerine) aldırış etmezsiniz (καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸ ἔλεος καὶ τὴν πίστιν). (Hâlbuki) onları ihmal etmeden bunları da yerine getirmeniz icap ederdi (ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι κάκεῖνα μὴ ἀφιέναι).⁵⁴

İsa yukarıdaki pasajda “ikiyüzlüler” (ὑποκριταί) şeklinde tanımladığı din bilginleri ve Ferisilere (γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι) lanet okumaktadır (Οὐαὶ ὑμῖν). Çünkü İsa onları Yasa'nın önemli konularına dikkat etmemekle eleştirmektedir. Bir kez daha İsa burada Yasa'yı değil, fakat Yasa'yı doğru şekilde yorumlamayan veya uygulamayan Yahudi kanaat önderlerini suçlamaktadır. Ancak dikkat edilirse, İsa bu eleştirisi sırasında bile, Yasa'nın daha az ağırlığa sahip olan kısımlarının da ihmal edilmemesini (μὴ ἀφιέναι) gerekli görmektedir. O, Yasa'ya bütüncül bir gözle bakmaktadır ve Yasa'nın bir bütün halinde muhafaza edilmesi gerektiğine inanmaktadır.⁵⁵

Yukarıdaki cümleler gerçekten de İsa'ya ait ise, bu durumda İsa'nın bütünüyle devrimci bir önder veya başından sonuna yenilikçi bir lider sayılması herhalde mümkün değildir. Çünkü İsa, yeni bir düzen kurmaktan

⁵⁴ Matta, 23: 23.

⁵⁵ Mustafa Akyol, *The Islamic Jesus: How the King of the Jews Became a Prophet of the Muslims*, New York: St. Martins Press, 2017, ss. 24-25 (Mustafa Akyol, *Yahudilerin Mesihî, İslam'ın Peygamberi Meryemoğlu İsa*, Türkçe terc. Onur Atalay, İstanbul: Düşün Yayınları, 2018, ss. 45-46).

ziyade bozulmuş olan eski (ve doğru olan) düzenin yerine getirilmesi için çabaladığını dile getirmektedir. Düzeni bozanlar İsa'nın cümlelerine göre Yahudi din bilginleri sınıfıdır. Bozulan düzenin orijinal şekli bir bütün olarak doğru anlaşılması ve yorumlanması gereken Musa Yasası'dır. İsa ise Yahudi kanaat önderleri tarafından Yasa'ya sonradan karıştırılan ya da eklenen törelere ve özellikle Yahudi önderlerin davranışlarına kızmaktadır.

Ferisiler ile din bilginleri İsa'ya sordular: "Öğrencilerin neden eskilerin geleneğine (παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων) uymuyorlar da murdar ellerle ekmek yiyorlar?" O da (şöyle) dedi: "Yeşaya'nın siz ikiyüzlüler hakkındaki kehaneti ne kadar da doğrudur! Yazılmış olduğu gibi, 'bu insanlar dudaklarıyla beni onurlandırır, ama yürekleri benden ne kadar da uzak! Bana da boşuna taparlar. (Çünkü) öğrettikleri öğretiler insan kaideleridir. Siz Tanrı buyruğunu terk ederek, -kap kacak yıkamak ve başka şeyler yapmak suretiyle-⁵⁶ insan töresine (τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων) riayet ediyorsunuz.' Ve onlara dedi ki: 'Güzel, kendi geleneğinizi sürdürülebilmek amacıyla Tanrı buyruğunu (τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ) bir tarafa bırakın! Musa, 'anneni ve babana onurlandır' ve 'annesine ya da babasına kötü konuşan öldürülmelidir' demişti. Siz ise, 'eğer bir adam annesine ya da babasına, benden alacağın bütün yardım kurbandır derse, artık annesi ya da babası için bir şey yapmasına izin vermiyorsunuz. Böylece kuşaktan kuşağa aktardığınız gelenekle Tanrı'nın sözünü geçersiz kılıyorsunuz (ἀφέντες τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων)."⁵⁷

Yukarıdaki pasaj sadece İsa'nın değil, tarih boyunca kendisi hakkında peygamberlik iddiasında bulunan neredeyse bütün figürlerin kendi toplumlarına yaptıkları başlıca eleştiriyi bu kez İsa'nın ağzından nakletmektedir. Bu bağlamda kutsal kabul edilen kitaplara göre peygamberlerin en önemli özelliklerinden birisi, onların mensubu oldukları toplumlarla "yerleşik gelenekler" konusunda ters düşmüş olmalarıdır. Nitekim peygamberleri reddeden toplumlar, bunu her şeyden önce peygamberler tarafından vaaz edilen öğretilerin atalardan yadigâr yerleşik geleneklerle uyuşmaması gerekçesiyle yapmışlardır. Peygamberler ise mensubu oldukları toplumları, geleneklerini din haline getirmeleri ve zamanla bu gelenekleri vahiy gibi görmeye başlamaları sebebiyle eleştirmişlerdir. İşte, İsa'nın yukarıdaki eleştirileri de tam olarak bu bağlam

⁵⁶ Kısa çizgiyle işaretlenen bu kısım bazı yazmalarda bulunmamaktadır.

⁵⁷ Markos, 7: 5-13.

üzerine oturmaktadır.

İsa'nın bu anlatımındaki en önemli nokta, onun öncelikli olarak "eskilerin geleneği" (παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων) kavramını "insan geleneği" (τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων) şeklinde tanımlamasıdır. Başka bir deyişle İsa'ya göre eskilerden yadigâr bir töre de olsa bu töre aslında Tanrı'nın komutu değil, fakat insanların (sonradan) yerleştiği bir gelenektir. Gerçekten, İsa burada "Tanrı komutu" (τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ) ile "insan geleneği" (τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων) kavramlarını kesin bir dille birbirinden ayırmaktadır.⁵⁸ Ferisileri ve din bilginlerini ise Tanrı komutuna değil de eskilerin veya insanların törelerine uydukları gerekçesiyle eleştirmektedir. Aynı şekilde İsa, pasajın en son kısmında Ferisileri ve din bilginlerini, töresini (παράδοσις) Tanrısal komutlara yeğ tuttukları için suçlamaktadır. Buradan çıkarılacak en önemli sonuç şudur: İsa'ya göre Yasa, Tanrı'nın komutu/buyruğudur (τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ). Yahudilerin Tanrı'ya atfen takip etmekte oldukları ise aslında atalardan yadigâr törelerdir (τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων). Böylece İsa, Musa'nın sözlerinin Yahudiler tarafından sonradan başka türlü yorumlandığını da öne sürmüş olmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

İsa'nın Musa Yasa'sı konusunda kendisine iki yönlü bir görev tanımlaması yaptığı anlaşılmaktadır. Birincisi, Yasa'yı ve eski peygamberleri kesin bir dille onaylamaktadır. Yasa'nın kendisi zamanında ve kendisinden sonra da kıyamete kadar geçerli olmayı sürdüreceğini vurgulamaktadır. İkincisi ise Musa ve öteki eski peygamberler vasıtasıyla gelmiş olan Tanrı buyruklarının Yahudiler tarafından sonradan çarpıtıldığına, değiştirildiğine veya yanlış şekilde yorumlandığına inandığı kısımlarını gerçek manalarıyla açıklamak istemektedir. İsa, bu yönüyle bakıldığında Yasa'yı bazen güncellemek, bizzat ise Musa zamanındaki gibi veya Musa gibi yorumlamak istemektedir. Bu ikinci bağlamdan hareketle İsa'nın Yasa konusunda reformist bir anlayış taşıdığı görülmektedir. Ancak sadece Yasa konusundaki tutumundan hareketle İsa'nın devrimci bir lider veya bağımsız bir din kurucusu olarak nitelendirilmesi de pek mümkün değildir. Nitekim bu perspektif, İsa'nın Hıristiyanlığın ve kilisenin kurucusu olup olmadığı tartışması bağlamında esas alınması gereken temel noktalardan biridir.

⁵⁸ Kasper Bro Larsen, "Mark 7: 1-23: A Pauline Halakah?", Mark and Paul: Comparative Essays Part II: For and Against Pauline Influence on Mark, eds. Eve-Marie Becker-Troels Engberg-Pedersen-Mogens Müller, ss. 169-188 (atf yapılan yer: s. 177).

KAYNAKÇA

- ADAM, B. (2002). Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat. *İstanbul: Pınar Yayınları*.
- AKYOL, M. (2017). The Islamic Jesus: How the King of the Jews Became a Prophet of the Muslims. *New York: Pauline Press*.
- AYDIN, F. (2017). Pavlus Hıristiyanlığına Giriş. *Ankara: Eskiyei Yayınları*.
- BAUCKHAM, R. (2005). *James, Peter and the Gentiles. B. C.-C. Evans içinde, The Misions of James, Peter and Paul: Tension in Early Christianity (s. 91-142). Leiden-Boston: Brill*.
- BULTMANN, R. (2007). Theology of the New Testament. (R. Morgan, Çev.) *Waco: Baylor University Press*.
- DOĞAN, H. (2009). İbn Meymun'un Hayatı, Eserleri ve Delaletü'l-Hairin Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme. *Konya: Selçuk Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi*.
- DORSEY, D. A. (1994). *The Law of Moses and the Christian: A Compromise. Journal of the Evangelical Theological Society 34, 321-334*.
- DUYGU, Z., & AKALIN, K. (2017). Kristolojiye Giriş: Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar. *İstanbul: Divan Yayınları*.
- EHRMAN, B. D. (2000). The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings. *New York: Oxford University Press*.
- EISENBERG, F. K.-J. (1987). *Yahudi Kaynaklarına Göre Yahudilik (M. Aydın, Dü.) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 262-283*.
- EISENBERG, R. L. (2005). The 613 Mitzvot: A Contemporary Guide to the Commandments of Judaism. *Rockville MD: Schreiber*.
- EPIPHANIUS. (2009). Panarion. (F. Williams, Çev.) *Leiden-Boston: Brill*.
- EUSEBIUS. (1890). *Historia Ecclesiastica. New York: Nicene and Post Nicene Fathers Serisi 02-1*.
- GÜNDÜZ, Ş. (2004). Pavlus: Hıristiyanlığın Mimarı. *Ankara: Ankara Okulu Yayınları*.
- HARNACK, A. (1901). History of Dogma, I. (N. Buchanan, Çev.) *Boston: Little, Brown Company*.
- HASANOĞLU, E. (2008). *Yahudi Şeriatında Recm Cezası. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, 183-200*.
- HIPPOLYTUS. (2003). Refutation of All Heresies. *Michigan: American Reprint of the Edinburgh Edition*.
-

- LARSEN, K. B. (2014). *Mark 7: 1-23: A Pauline Halakah? E. B.-T.-M. Müller içinde, Mark and Paul: Comparative Essays Part II: For and Against Pauline Influence on Mark (s. 169-188). Berlin: De Gruyter.*
- NEUSNER, J. (2005). *What, Exactly, is Israel's Gentile Problem? Rabbinic Perspectives on Galatians 2. B. C.-C. Evans içinde, The Missions of James, Peter and Paul: Tensions in Early Christianity (s. 275-306). Leiden-Boston: Brill.*
- PAGELS, E. (2003). *Beyond Belief: The Secret Gospel of Thomas. New York-Toronto: Ramdom House.*
- SANDERS, E. (1990). *Jewish Law from the Jesus to the Mishnah. Philadelphia-Londra: Trinity Press-SCM Press.*
- SOCRATES. (1890). *Historia Ecclesiastica. New York: Nicene and Post Nicene Fathers Serisi.*
- SOZOMENUS. (1890). *Historia Ecclesiastica. New York: Nicene and Post Nicene Fathers Serisi 02-1.*
- URO, R. (2003). *Thomas: Seeking the Historical Context of the Gospel of Thomas. Londra-New York: T&T Clark.*
- YİĞİTOĞLU, M., & HABERGETİREN, Ö. (2016). *Yahudilik ve İslam'da Zina Suçu ve Cezası. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5:2, 271-297*

bilimname XXXV, 2018/1, 302-304

Arrival Date: 29.01.2018, Accepting Date: 02.04.2018, Publishing Date: 30.04.2018
doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.385902>

JESUS and THE PROBLEM of LAW of MOSES (Νόμος Μωϋσή)

© Zafer DUYGU^a

Extended Abstract

The Law of Moses (Νόμος Μωϋσή) is a body of laws which are binding on all Jews according to the Jewish belief. The precepts of the Law are found in the Jewish Holy Scriptures as an embodiment of the testament between the God of Israel and the Jews. Accordingly, Moses was given 613 laws (*mitzwot*) on Mount Sina by God. The Shabbat, allowed and forbidden matters, washing, all-body washing, cleaning specially prescribed regarding women's menstrual terms and giving birth, the fast on the tenth day of the seventh month, the taxes to be paid, and many observances regarding rites are parts of it. The more well-known ten of these laws were recognized as "the ten commandments" even by the non-Jewish peoples and were respected as such. The Ten Commandments have even been interpreted as God's eternal and unchangeable commands for all humanity.

In the context of Christianity, the issue of the Law of Israel happens to be an important matter dominating the congregation after the demise of Jesus which caused much disturbance and led to separation. This issue may be defined as the question of whether believers of Jesus, who originated from non-Jewish peoples (the gentiles) ought to follow the Mosaic Law which also includes precepts on the rites. As a result of the disturbance two main schools of thought emerged. As acknowledged, the anti-Law group has been established as the foundation of what later came to be the traditional Christianity. The opinions of Jesus himself therefore and of the apostles and the first congregation at Jerusalem happen to be important. It is also clearly seen that both the biblical citations quoting Jesus' opinion concerning the Law and the Christian literature of this early period question the legitimacy of the claims defended by the Church throughout history regarding the Law.

---

^a Asst. Prof., Mardin Artuklu University, zaferduygu.zd@gmail.com

In this context, it appears that Jesus had a two-sided opinion regarding the Law. Firstly, Jesus acknowledges the Law unequivocally, as he takes the Law to be the commandment of God (τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ). For example, the text of the Gospel known as that of Matthew, the gospel writer quotes Jesus as saying, he never had the intention of abandoning the Mosaic Law or abolishing it. According to Jesus, the Law will continue existing after him, and in totality will exist without the slightest change until the end of days. Again, Jesus states that those who are against the Law for this or that reason, or those who accept some part of the Law but not another part of it, or those who would rather change a slight matter in it, or who want to abolish a small matter in it, will be the ones to be destroyed when the Kingdom of Heaven is established. Secondly, Jesus is at odds with the traditional scholars and scribes of the Law. He takes the contemporary interpretation of the Law to be distorted and actually benefitting the social position of the current leaders of the Jewish congregation and that is why Jesus purports to be an interpreter of the Law just as in its original context in the days of Moses himself. In other words, by means of defending the Law itself in its original conditions, Jesus is situated against the opinion leaders of the Jewish congregation who claim to be representing the Law. In some cases, Jesus is depicted as being contrary to the traditionalist views among the Jews and also delivering criticisms against the traditionalist interpreters. Because, according to Jesus, the Law is the Commandment of God, what the Jews are obeying, while claiming to obey the Law, is actually the customs of the ancestors (τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων). Jesus therefore maintains that the sayings of Moses and the precepts of Law had subsequently been interpreted in a different fashion. He aims to interpret the Law in its context in the days of Moses or like Moses.

Jesus' stance regarding the Law was adopted by the nucleus of his followers and also by some Christian congregations of the later periods. Many testimonies that can be gathered from these early centuries may be shown that the claim made by the Church that the Law was superseded cannot be seen to be generally accepted by the congregations of Jesus in that early period. For example, the congregation at Jerusalem which existed under the leadership of Jesus' brother, Jacob (d. 62?) , is definitely known to have continued with the observance of the Law for quite some time after Jesus. There are other examples which show that there were congregations made up of gentiles which maintained that the observance of Jesus' teaching goes along with obedience to the Law. Some of the second- and third- century "Christian" congregations were believers of Jesus while at the same time strictly obeying the Mosaic Law. The Ebionites, Nazarenes, Elcesaites are a

few of these groups. Additionally, it is to be understood that the Mosaic Law was observed not only by the Jewish-Christian groups, but also by some congregations made up of gentile individuals. For example, the text known as the *Didache* (Διδαχή) or “the Teaching of the Twelve Apostles” present interesting testimony for this situation. The disputes in the early period of Christianity regarding the observance of the Law or its abandonment surfaced predominantly concerning the matter of the observance of the Shabbat—in addition to some other ritual matters. Apparently for these early Christian groups the Shabbat was still important enough to become a hotly-debated issue. For example, the ecclesiastical writer Epiphanius (d. 403) or the ecclesiastical historian Socrates (d. 439) reported that even in their time some Christian congregations held it important to observe the Shabbat. The claim, therefore, advanced by the Church, that the advent of the Messiah had abolished the validity of the Law, seems to have doubtful standing even in the fourth century.

Based on these premises, it is important to define the Law in its historical development, interpret Jesus’ stance regarding the Law and his teaching about it. Analyses of this matter will serve as a starting point in determining whether Jesus can still be taken as the originator of today’s Christianity or the traditional Church.

Keywords: History of religions, Jesus, Jewish law, Tora, Apostles, Gospels, Early History of Christianity.

